

3. Будинайте Г. Л., Корнилова Т. В. Личностные ценности и личностные предпочтения субъекта / Г. Л. Будинайте //Вопр.психологии. – 1993.-№5.- С.99
4. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию / Ю. Б. Гиппенрейтер. Курс лекций. Учебное пособие для вузов - М.: ЧеРо, 1997.
5. Кравченко А. И. Культурология: Учебное пособие для вузов / А. И. Кравченко - 3-е изд.- М. : Академический проект, 2001.
6. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев - 3-е изд., доп. — М.: Смысл, 2007. — 511 с.
7. Меновщиков В. Ю. Психологическое консультирование: работа с кризисными и проблемными ситуациями. / В. Ю. Меновщиков. - М.: Смысл, 2002.
8. Петрушин С. В. Мастерская психологического консультирования / С. В. Петрушин. - СПб: Речь, 2006.
9. Столяренко Л. Д. Основы общей психологии / Л. Д. Столяренко. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1999.
10. Стюарт Й., Джойс В. Основы ТА: Транзакційний аналіз: Пер. з англ. / Й. Стюарт . – К.:ФАДА, ЛТД, 2002.- 393 с.

Статья посвящена исследованию личностных ценностей в профессиональном становлении студентов-психологов. Разработан опросник «Личностные ценности в профессии». В опросе приняли участие 100 человек, 50 студентов-психологов первого курса и 50 старшекурсников 4-5-го курсов. Контент-анализ опроса показал, что количество ошибочных утверждений у первокурсников составляет 24,71%, а у старшекурсников – 16,54%. Было определено, что с годами учебы динамика деструктивных убеждений уменьшается .

The paper is devoted to studying personal values of students-psychologists during their professional formation. A questionnaire named «Personal values in the profession» for analyzing personal professional values of students-psychologists was developed. 100 persons took part in the survey: 50 first-year students and 50 senior students of year 4 and 5. Content analysis of survey responses showed that the number of incorrect statements among first-year students was 24,71%, and for senior students it was 16,54%. It was determined that after the years of study the dynamics of destructive beliefs had linearly decreased.

Статтю подано до друку 25.10.2012.

©2012 р.

Н. О. Єрмакова (м. Суми)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОВІРИ ДО СЕБЕ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес, активізація міжнародної взаємодії, світові інтеграційні та глобалізаційні процеси спричинили значні трансформації сучасного суспільства. Постійні зміни в суспільно-політичному, економічному, культурному житті висувають нові вимоги до підготовки конкурентоспроможного на сучасному ринку праці фахівця, зумовлюють потребу оновлення умов формування культури його особистості. Дослідження усіх складових феномену становлення професійної культури особистості майбутнього практичного психолога набуває особливої актуальності для сучасної вітчизняної науки (зокрема, довіри до

себе як складової особистісного компоненту професійної культури фахівця) іще і виходячи з того, що ступінь впливу психологічної допомоги як професійної діяльності на суспільство, не зважаючи на її відносну "молодість", стрімко збільшується.

Мета нашої роботи – дослідити психологічні особливості довіри до себе як складової професійної культури майбутніх практичних психологів.

Аналіз актуальних досліджень. Висвітленням проблеми підготовки практичних психологів займалися психологи-дослідники: О.Ф. Бондаренко, С.Д. Максименко, В.Г. Панок, Л.М.Карамушка, О.В.Киричук, В.В.Рибалка, В.П.Романенко, Н.В.Чепелева, Н.Ф.Шевченко та інші.

Значний внесок у вивчення процесу формування професійної культури практичних психологів та соціальних педагогів як основної складової їх професійної майстерності зробили І.Д. Бех, Ж.П. Вірна, І.А. Зязюн, Л.М. Карамушка, З.Г. Кісарчук, Н.І. Пов'якель, В. В. Рибалка, Л.М. Коробка, Н.О. Данильченко, В.Шаплавський, та інші.

Сучасні українські науковці В.А. Семиченко, В. В. Рибалка, Я.Чаплак, В. Резнік, І. Солійчук, Г.Є. Улунова та ін. активно досліджують проблему розвитку професійної культури практичних психологів. Проте питання становлення професійної культури студентів ВНЗ, що навчаються за напрямом підготовки та спеціальністю „Практична психологія” залишається недостатньо розробленим.

Вивченням довіри до себе як складного феномена самосвідомості, її сутності, ролі у становленні особистості, психологічних особливостей у віковому, гендерному аспекті, сімейних ролях, взаємозв'язку з іншими особистісними утвореннями з кінця 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. почали активно займатися такі вітчизняні науковці, як Т.М. Зелінська, А.Е. Хурчак, О.М. Ічанська, Н.О. Єрмакова, Л.В. Сохань, І.Г.Єрмаков, Г.М. Несен, Н.М. Кравець та ін. Проведений аналіз показує, що спеціальних досліджень, котрі б вивчали психологічні особливості довіри до себе у контексті проблеми професійної культури і, зокрема, у майбутніх практичних психологів, не виявлено, тоді як їх знання є надзвичайно важливими для ефективної організації процесу формування професійної культури майбутніх фахівців зазначеної спеціальності. Лише декілька вітчизняних досліджень побіжно торкаються феномену довіри до себе в юнацькому віці у руслі кризи ранньої дорослості (О.В. Довгань, О.А.Донченко, Т.М.Титаренко, Т.С.Яценко).

Отже, на сьогоднішній день у психологічній науці виникла потреба вивчення довіри до себе як складової особистісного компоненту професійної культури фахівця і, зокрема – у такої категорії, як майбутні практичні психологи. Розробка даної проблеми дозволить створити систему корекційного впливу відносно становлення збалансованої довіри до себе у даної категорії студентів і сприятиме гармонійному становленню їх особистості в цілому і як майбутнього професіонала-практика, зокрема.

Виклад основного матеріалу. Професійний розвиток входить до загального розвитку особистості як конкретного людського індивіду з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями. Серед важливих складових професіоналізму особистості (освіченість, системність та аналітичність мислення, вміння прогнозувати розвиток ситуації, передбачити результат рішень, вміння мислити масштабно та реалістично водночас; комунікативні вміння, навички ефективної міжособистісної взаємодії; ділова спрямованість, активність, прагнення до постійного підвищення професіоналізму), велику увагу науковці приділяють особистісному компоненту – сформованості високого рівня саморегуляції, розвиненості самоконтролю, стресостійкості, чіткій „Я-концепції”, реалістичному сприйняттю особистістю своїх здібностей, позитивному самоставленню [3], [5].

У руслі дослідження проблеми професійного зростання особистості у зв'язку з розвитком

її професійної культури, науковці зазвичай звертають увагу на проблему людини і культури (В. Біблер, М. Каган та ін.), питання розвитку особистості в професійній діяльності (Б. Ананьєв, О. Асмолов, О. Дашкевич, О. Леонтьєв), особистість і її культуру (І. Бех, О. Газман, В. Сластьонін, Л. Коган та ін.).

На думку дослідників, важливою стороною культури є те, що вона виступає як особистісний аспект буття, формування сутнісних сил людини, її духовного багатства (соціологічний підхід в теорії культури). Так, Е.Гусинський вважає, що шлях індивідуальної культури вибудовується у відповідності до власної природи людини та культури суспільства: культура суспільства визначає горизонт розвитку культури особистості, але при наявності ярко вираженої творчої активності особистість з часом може підійти до горизонту настільки близько, що це змусить його посунути – вплив видатної індивідуальної культури перетворює культуру суспільства [1, с. 63]. Отже, залежно від ступеня розвитку власної індивідуальної культури, людина має відносну соціальну самостійність, взаємодіє з навколишнім середовищем та бере активну участь у перетворенні життя суспільства.

З іншого боку, науковці також звертають увагу на те, що культура як особистісна характеристика відображає рівень оволодіння певною діяльністю, розвиток якостей, умінь і здібностей, необхідних для її ефективного виконання. В умовах трансформаційних перетворень суспільства зростають і вимоги до ділових якостей, до культури фахівця. Аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку, що наявність змісту культури особистості фахівця відкриває наступні можливості: оцінити ступінь власної відповідності вимогам професії; цілеспрямовано вдосконалювати себе; усвідомити рівень особистої відповідальності за обрану справу; відчувати свою значущість як в професії, так і в культурі; побачити «горизонти акме», а не просто перспективи кар'єрного росту [3], [4], [5], [7], [11], [12].

Отже, дослідження проблеми людини в професії та культури її особистості наголошують, що важливу роль у становленні професійної культури майбутнього фахівця відіграє особистісний компонент, високий рівень розвитку якого забезпечує належний рівень оволодіння певною професійною діяльністю.

Переважає більшість сучасних науковців-психологів (І.Д.Бех, О.Ф.Бондаренко, Л.Ф.Бурлачук, С.Д.Максименко, Н.І.Пов'якель, В.Г. Панок, Е.О.Помиткін, Л.М.Карамушка, В.В.Рибалка, В.П.Романенко, І.І.Цушко, Н.В.Чепелєва, Н.Ф.Шевченко та ін.) зазначає, що активний пошук нових форм та методів навчально-виховного процесу щодо ефективної підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах освіти з метою розвитку їх професійної культури особливо потребує посиленого вивчення та розвитку особистісних утворень у майбутніх спеціалістів даного профілю, оскільки вироблення індивідуального стилю діяльності, засвоєння і вдосконалення науково-методичних знань та вмінь, проектування конструювання та організація спеціалістом-практичним психологом ефективної діяльності не можливе без узгодженої „Я-концепції”, реалістичного сприйняття особистістю своїх здібностей, позитивного самоствавлення, спрямованості на ефективне самопізнання та саморозвиток.

Слушною в руслі окресленої теми є висунута Я.Чаплаком, В. Резніком, І. Солійчук ідея про існування прямо-пропорційного зв'язку між становленням професійної культури і особистісним розвитком студентів-психологів, який передбачає самоспостереження, самоаналіз, особистісну психокорекцію [11]. На думку цих авторів, запорукою успішного професійного розвитку майбутнього психолога-практика є усвідомлення ним необхідності глибинного самопізнання, корекції та пошуку шляхів самовдосконалення. Отже, виходячи з поглядів дослідників, розвиток рефлексії та складових самосвідомості виступає основою професійного вдосконалення майбутнього психолога-практика.

Довіра до себе як рефлексивний феномен самосвідомості, елемент „Я”-концепції, є важливою складовою особистісного компоненту професійної культури фахівця. Як соціальна самоустановка, дане психологічне утворення проявляється у стійкій схильності суб'єкта приймати, усвідомлювати цінність власної особистості і захищати її. Вона може носити як конструктивний, так і деструктивний характер. Даний феномен загострюється у юнацькому віці, стає причиною життєвих невдач, розчарувань (в тому числі і у обраній професії), нездатності управляти власним життям. Психологічні особливості юнацького віку – незбалансованість самоставлення, індивідуалізм, висока особистісна амбівалентність (одночасна суперечлива двоїстість почуттів, думок, поведінки) – сприяють зниженню довіри до себе особистості, проявами якого виступають невпевненість відносно цінності власної особистості, відсутність усвідомленого позитивного самоприйняття та прихильності до власних вчинків, що, безумовно, перешкоджає ефективному професійному становленню молодшої особистості.

Для уточнення загального рівня довіри до себе як важливого особистісного утворення, складової особистісного компоненту професійної культури майбутніх практичних психологів, нами була проведена методика Т.П. Скрипкіної „Рефлексивний опитувальник довіри до себе” [10]. У ході дослідження особливостей довіри до себе у майбутніх практичних психологів, студентів першого та третього курсів СумДПУ імені А.С.Макаренка, що навчаються за напрямом підготовки „Практична психологія” (загальна кількість – 71 респондент), вимірювалися кількісні показники цього психічного утворення у важливих сферах життєдіяльності: сімейній, інтимній, навчальній та соціальних контактах.

Кількісні показники рівня довіри до себе за життєзначущими сферами у майбутніх практичних психологів представлені у таблиці 1. Аналіз показав, що високий рівень довіри до себе у сімейній сфері характерний для 34,29% 17-18-річних студентів та 33,33% 19-20-річних. Протилежна тенденція – низький рівень вибірковості у даній сфері – відзначається у 22,86% та 22,23% досліджуваних. До половини респондентів (відповідно 42,85% та 44,44%) знаходяться на середньому рівні довіри до себе у сімейній сфері, для якого характерне переживання емоційної відчуженості та провини за власну відстороненість у сімейних стосунках.

Тривожною є негативна вікова динаміка на цьому рівні довіри до себе. Пояснити, на нашу думку, це можна тим, що в юнацькому віці активно відбувається процес деідеалізації батьків, відокремлення від батьківської сім'ї та відсутністю стійких особистих поглядів на цінність сім'ї.

Найнижчий показник високого рівня довіри до себе в порівнянні з іншими трьома сферами зафіксований в інтимній сфері (взаємини з товаришем, подругою): 22,86% (I курс) та 27,78% (III курс) студентів. Протилежна тенденція – низький рівень – характерна відповідно для 37,14% та 30,55% респондентів. Для цих двох рівнів інтимної сфери актуальна незначна позитивна тенденція. На середньому рівні присутня незначна позитивна тенденція (40,00% та 41,67%). Пояснити це можна високою амбівалентністю (одночасною суперечливою двоїстістю) довіри до себе у цій сфері: протилежні цінності майже рівні за силою, що знижує здатність особистості до їх інтеграції.

Найвищі показники за вибірковістю довіри до себе виявлені у навчальній сфері: високий рівень – 40,00% 17-18-річних та 44,44% 19-20-річних досліджуваних. Протилежна тенденція – низький рівень – відповідно характерна для 31,42% та 33,33%. Середній рівень (28,57% та 22,23%) найменше представлений у навчальній сфері порівняно з іншими трьома сферами. Довіра до себе є найвищою в даній сфері для обох вікових вибірок студентів. Це можна пояснити професійним самовизначенням, розвинутим вмінням пошуку нових знань та ефективним засвоєнням готових майбутніми практичними психологами.

Достатньо високі показники за вибірковістю довіри до себе виявлені і у соціальних контактах – високий рівень у 37,14% та 41,66% досліджуваних. Низький рівень спостерігається лише у 22,86% та 22,23% респондентів. Ця позитивна тенденція, на нашу думку, може бути пояснена психологічними особливостями віку, професійним становленням – розширенням та відкритістю кола особистісного і професійного спілкування, покращенням його якості. Проте тривожним є те, що більше третини досліджуваних (відповідно 40,00% та 36,11%) знаходиться на середньому рівні, для якого характерні переживання відчуженості та відстороненості у соціальних контактах, що є неприпустимим для ефективного професійного становлення майбутнього практичного психолога.

Таблиця 1

Динаміка прояву вибіркової довіри до себе у майбутніх практичних психологів

N=71

Життєзначущі сфери	Рівні	Вибірка 17-18 років		Вибірка 18-19 років		Загальна вибірка	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Сімейна	Високий	12	34,29	12	33,33	24	33,80
	Середній	15	42,85	16	44,44	31	43,66
	Низький	8	22,86	8	22,23	16	22,54
	Всього	35	100	36	100	71	100
Інтимна	Високий	8	22,86	10	27,78	18	25,35
	Середній	14	40,00	15	41,67	29	40,85
	Низький	13	37,14	11	30,55	24	33,80
	Всього	35	100	36	100	71	100
Навчальна	Високий	14	40,00	16	44,44	30	42,26
	Середній	10	28,57	8	22,23	18	25,35
	Низький	11	31,42	12	33,33	23	32,39
	Всього	35	100	36	100	71	100
Соціальні контакти	Високий	13	37,14	15	41,66	28	39,44
	Середній	14	40,00	13	36,11	27	38,03
	Низький	8	22,86	8	22,23	16	22,53
	Всього	35	100	36	100	71	100
Взагалі по усіх сферах	Високий	12	34,28	14	38,89	26	36,62
	Середній	13	37,14	13	36,11	26	36,62
	Низький	10	28,57	9	25,00	19	26,76
Всього		35	100	36	100	71	100

Висновки. Професійне становлення майбутніх фахівців-практичних психологів на сучасному етапі розвитку нашого суспільства потрібно розглядати як індивідуальний розвиток особистості спеціаліста, у ході якого відбувається не тільки усвідомлення професійно значущих утворень, а і завершується формування „Я-концепції”, компонентів самосвідомості молоді особистості.

Професійне становлення психолога-практика у процесі вузівської підготовки вимагає від студента складної напруженої роботи над розвитком власної особистості, подолання себе, вибору одних можливостей і відмову від інших. Майбутній спеціаліст має досягнути, в першу чергу, найвищого рівня розвитку мистецтва жити – особливого вміння і високої майстерності у гармонійній побудові свого життя, що базується на глибокому знанні життя, розвиненій

самосвідомості й оволодінні системою засобів, методів, технологій програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту.

Довіра до себе виступає однією з важливих складових особистісного компоненту професійної культури майбутніх практичних психологів, оскільки від узгодженості цієї установки залежить набуття вищезазначеного вміння мистецтва жити, спрямовувати власне життя у бік самоактуалізації та саморозвитку, ефективно оволодівати системою професійно важливих засобів, методів, технологій, досягати вершин професіоналізму у обраній професії.

Отже, на основі отриманих даних розподілу рівнів прояву довіри до себе за життєзначущими сферами у майбутніх практичних психологів виявлено, що високий узгоджений рівень в загальній вибірці цього віку не є визначальним (36,62%). Дискордантний рівень прояву – середній неузгоджений (36,62%) та низький дезінтегрований (26,76%) – у сумі складає 63,38%, тобто переважає над конкордантним рівнем.

Результати експериментального дослідження вказують на актуальність становлення вибіркості довіри до себе у майбутніх практичних психологів. Виявлені тенденції обумовлюють необхідність побудови та реалізації цілеспрямованої психодіагностичної, психопрофілактичної та психокорекційної роботи зі студентами у даному напрямку.

Література

1. Гусинский Э. Н., Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования / Э.Н. Гусинский, Ю.И. Турчанинова. – М.: Логос, 2003. – 248с.
2. Єрмакова Н. О. Дослідження довіри до себе у студентів юнацького віку // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія № 12. – Психологія. – 3б. наук. праць. – Вип. 3 (27). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 91-101.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов н/Д, 1996. – 512 с.
4. Коробка Л. М., Данильченко Н. О. Самопізнання та саморозвиток майбутніх соціальних педагогів у процесі формування психологічної готовності до професійної діяльності // Вісник Харківського Національного Університету ім. В.Н.Каразіна. – 2003. – №599. – С.169.
5. Кухарчук А. М., Лях В. В., Широкова А. Б. Человек и его профессия / А. М. Кухарчук, В. В. Лях, А. Б. Широкова. – Минск: Современ. слово, 2006. – 544с.
6. Максименко С. Д. Теоретико-методологічні проблеми практичної психології // Психологічній службі системи освіти України 10 років: здобутки, проблеми і перспективи. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.7-16.
7. Панок В. Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 14.
8. Панок В. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах . – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.18-28.
9. Рибалка В. В. Психологічна культура особистості у професійній підготовці та діяльності практичного психолога // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах . – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.29-32.
10. Скрипкина Т. П. Психология доверия: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Т. П. Скрипкина. – М.: Академия, 2000. – 264 с.
11. Чаплак Я., Резнік В., Солійчук І. Професійна культура практичного психолога [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://yanchaplak.com/ru/professional-naya-kultura-prakticheskogo-psikhologa>

12. Шевченко Н. Ф. Актуальні питання професійної підготовки психологів у системі вищої освіти // Психологічній службі системи освіти України 10 років: здобутки, проблеми і перспективи. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С.186-189.

В статье проанализирована роль доверия к себе в становлении профессиональной культуры будущих психологов-практиков. Представлены результаты исследования, направленного на изучение психологических особенностей доверия к себе как личностной составляющей профессиональной культуры будущих практических психологов. Выявлено, что сбалансированное доверие к себе не типично для студентов юношеского возраста, обучающихся по специальности „Практическая психология”, что свидетельствует об определённой его дисгармонии у данной категории респондентов и требует построения и реализации стратегий целенаправленной психодиагностической, психопрофилактической и психокоррекционной работы.

In the article the role of self-trust in formation of professional culture of future practice psychologists has been analyzed. Results of the research directed on studying of psychological features of self-trust as a personal component of professional culture of future practical psychologists have been presented. It is revealed that the balanced of self-trust isn't typical for the students of youthful age who are studding on the specialty “the Practical psychology” that testifies certain disharmony among this category of respondents and demands construction and realization of strategy of purposeful psychodiagnostic, psychopreventive and psychocorrectional work.

Статтю подано до друку 25.10.2012.

©2012 р.

М. В. Москальов (м. Київ)

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ ПРИ ВХОДЖЕННІ В ОСВІТНЮ ОРГАНІЗАЦІЮ

Постановка проблеми. Докорінні зміни в соціально-економічному та культурному розвитку держави потребують підготовки майбутніх молодих педагогів освітньої сфери. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі вищої освіти та необхідністю інтеграції національної освіти в європейський та світовий освітній простір. Це вимагає подальшого вдосконалення та розвитку проблеми підготовки молодих педагогів психолого-педагогічного спрямування.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема психологічної підготовки молодих педагогів до входження в організацію спеціально ще не вивчалася, проте окремі аспекти психології входження знайшли відображення в працях [3]: зарубіжних (D. Xanthopoulou, A. B. Bakker, E. Demerouti, W. B. Schaufeli, S. Langelaan, L. J. P. Van Doornen, W. A. Kahn, C. Maslach, S. E. Jackson, M. Leiter та ін.), російських (О. Вирковський, О. С. Виханський, О. І. Наумов, О. Володіна, М. М. Осипова, А. Чугунова та ін.) учених.

Що ж стосується українських авторів з психології загалом та організаційної психології, зокрема, то вдалось виявити проблему відсутності теорії входження в організацію, що ускладнює цілеспрямоване управління цим процесом і вимагає обґрунтування теоретичних основ та розробки психологічної системи роботи з молодими педагогами, а також потребує вивчення процесу входження педагогічних працівників до нових умов життєдіяльності в організації.

Проведений теоретичний пошук показав, що різноманітні проблеми психологічної культури були постійно в полі зору науковців [5]: психологічна культура молодого вчителя